

Linguistica Copernicana

11/2014

REDAKTOR NACZELNY: Maciej Grochowski

RADA REDAKCYJNA: Ireneusz Bobrowski (Instytut Języka Polskiego PAN, Polska), Andrzej Bogusławski (Uniwersytet Warszawski, Polska), Gerd Hentschel (Carl von Ossietzky Universität Oldenburg, Niemcy), Axel Holvoet (Uniwersytet Warszawski, Polska), Krystyna Kleszczowa (Uniwersytet Śląski, Polska), Jarmila Panevová (Univerzita Karlova, Czechy), Jens Nørgård-Sørensen (Københavns Universitet, Dania), Zuzanna Topolińska (Macedonian Academy of Sciences and Arts, Macedonia), Daniel Weiss (Universität Zürich, Szwajcaria), Anna Wierzbicka (Australian National University, Australia)

KOLEGIUM REDAKCYJNE: Maciej Grochowski (Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Polska), Krystyna Kallas (Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Polska), Irena Sawicka (Instytut Sławistyki PAN, Polska), Piotr Stalmaszczyk (Uniwersytet Łódzki, Polska)

SEKRETARZ REDAKCJI: Iwona Kaproń-Charzyńska

OPINIOWALI DO DRUKU: Zbigniew Babik, Wiesław Boryś, Jerzy Bralczyk, Jolanta Chojak, Magdalena Danielewiczowa, Stanisław Dubisz, Katarzyna Dziubalska-Kołaczyk, Piotr Krzyżanowski, Lechosław Jocz, Andrzej Kątny, Alina Kepińska, Iwona Kosek, Jadwiga Linde-Usiekniewicz, Marek Łaziński, Thomas Menzel, Tomasz Nowak, Mikhail Ordin, Anna Pajdzińska, Jacek Perlin, Beata Raszewska-Żurek, Ewa Rogowska-Cybulska, Irena Sawicka, Jan Sokołowski, Wiesław Stefańczyk, Dorota Szumska, Marcela Świątkowska, Bone Veliczkowski, Ada Vidovič-Muha, Bogdan Walczak, Jadwiga Waniakowa, Zofia Zaron

ADRES REDAKCJI: Instytut Języka Polskiego UMK, 87-100 Toruń, ul. Fosa Staromiejska 3, e-mail: lincop@umk.pl, www.linguistica.umk.pl

OKŁADKA: Monika Pest

Periodyk oferuje dostęp do zawartości w systemie Open Access na zasadach licencji niewyłączonej Creative Commons (CC BY-ND 3.0).

Wersja papierowa jest dostępna w druku na żądanie na stronie internetowej Wydawnictwa www.wydawnictwoumk.pl

© Copyright by Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Toruń 2014

ISSN 2080-1068

Wersją pierwotną (referencyjną) czasopisma jest wersja papierowa.

Wydawca: Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Ul. Gagarina 13a, 87-100 Toruń
Druk: Wydawnictwo Naukowe UMK
Nakład 300 egzemplarzy

ANNA BULIŃSKA

Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Instytut Języka Polskiego

Jednostki języka fundowane na kształcie *góra*

Słowa kluczowe: jednostka języka; jednostka leksykalna; leksykografia

Keywords: unit of language; lexical unit; lexicography

1. Celem niniejszego artykułu jest wyodrębnienie jednostek języka fundowanych na ciągu *góra*¹. Przedmiotem opisu będą wybrane hipotetyczne jednostki języka oparte na tym kształcie. Analizie poddane zostaną trzy znaczenia rzeczownika *góra*², którym słowniki współczesnej polszczyzny przypisują definicje o postaci: ‘wzniesienie terenu’, ‘wielka ilość czegoś’ oraz ‘wyższa część czegoś’, a także wyrażenie *góry*, które w dwóch słownikach wyodrębnione zostało jako osobne hasło³. Wybór przedmiotu anali-

¹ Terminów „jednostka języka” i „jednostka leksykalna” używam wymiennie. Narzędziem pomocnym w wyodrębnianiu jednostek języka jest dla mnie definicja jednostki języka zaproponowana przez A. Bogusławskiego (por. np. Bogusławski 1976).

² Jednostka języka w rozumieniu Bogusławskiego to odwieloznacznione wyrażenie ujmowane bilateralnie. Oznacza to, że w przypadku wykrycia większej liczby znaczeń, stwierdzić trzeba istnienie dwóch, trzech itd. jednostek języka (por. np. Bogusławski 1988, 1996). Można uznać w związku z powyższym, że słowniki współczesnego języka polskiego, informując o wieloznaczności wyrażenia, postulują *de facto* istnienie kilku jednostek języka o wskazanym kształcie.

³ Zważywszy na to, że w jednym artykule nie sposób jest dokonać analizy wszystkich znaczeń wyrażenia *góra*, prezentowanych przez słowniki współczesnego języka pol-

zy związany jest z moimi zainteresowaniami semantycznymi, które skupiają się wokół prób eksplikacji nazw tzw. obiektów naturalnych. Na analizowany materiał składają się zdania z Korpusu Języka Polskiego Wydawnictwa Naukowego PWN i Korpusu Języka Polskiego IPI PAN, a także zdania przygotowane przez autora.

2. Słowniki współczesnego języka polskiego nie są ze sobą zgodne co do liczby wyodrębnionych znaczeń wyrażenia *góra*, a także proponowanych definicji tychże znaczeń, niemniej jednak znaczenia, które w niniejszym artykule poddawane będą analizie, znaleźć można we wszystkich branżach pod uwagę dziełach leksykograficznych.

Porównajmy zestawy znaczeń wyrażenia *góra* zaprezentowane w SJPD i InSJPD oraz jednostki leksykalne zarejestrowane przez ISJP.

Słownik języka polskiego pod redakcją Doroszewskiego wymienia następujące znaczenia wyrażenia *góra*:

1. «w naukowej terminologii: wypukłość skorupy ziemskiej wysoka co najmniej 300 m nad poziomem morza i mająca budowę złożoną, powstała w wyniku działalności górotwórczej lub wulkanicznej; w znaczeniu nienaukowym: każde większe wzniesienie terenu, odcinające się od niżej położonego otoczenia»

2. «wielka ilość czego; stos, sterta, kupa»

3. «część położona wyżej niż inne, wyższa część czego, np. piętro budynku, górna warstwa atmosfery itp.»

4. «strych»

5. «zwierzchność, władza, ludzie zajmujący kierownicze stanowiska państwowe, partyjne, związkowe itp.»

skiego, z opisu niektórych hipotetycznych jednostek języka postanowiłam zrezygnować. Fakt ten nie wpływa jednak na jakość prowadzonych tutaj rozważań, ściślej, kontekstów stanowiących przykłady użycia jednostek analizowanych nie da się zinterpretować jako ilustracji użycia jednostek, których analizy nie dokonano. Wyrażenie *góra* w znaczeniu 'najwyżej, maksimum' bez wątplenia jest odrębną jednostką języka. Por. zdania *Zazwyczaj posiadają wykształcenie góra średnie; Jedziesz półtorej godziny, góra trzy; Nie mamy na to zbyt dużo czasu, góra tydzień*, pokazujące, jakie wyrażenia mogą wypełniać pozycję otwieraną przez tę jednostkę. Znaczenia wyrażenia *góra*, definiowane jako 'ludzie zajmujące wysokie stanowiska' oraz 'strych', postaram się w przyszłości zbadać w kontekście analizowanego w niniejszym tekście, znaczenia 'wyższa część czego'.

6. muz. «najwyższy rejestr głosu, najwyższe tony instrumentu»
7. daw. «kopalnia»

(SJPD II: 1257–1259)

W internetowym *Słowniku języka polskiego PWN* pod hasłem *góra* znaleźć można następujące informacje:

góra I

1. «wyniosłość skorupy ziemskiej»
2. «część położona wyżej niż inne»
3. «najwyższa część czegoś»
4. «wielka ilość czegoś»
5. «władza, zwierzchność, też ludzie znajdujący się u władzy»
6. «strych»
7. środ. «wysokie tony głosu śpiewaka»

góra II «najwyżej, maksimum»

Inny słownik języka polskiego pod red. M. Bańki wyodrębnia takie oto jednostki języka o kształcie *góra*:

Góra to fragment terenu wzniesiony wyraźnie ponad otoczenie. W liczbie mnogiej też nierówny obszar ziemi, na którym znajduje się wiele takich wzniesień.

Góra jakichś rzeczy to wiele tych rzeczy zgromadzonych razem, zwłaszcza rzuconych jedna na drugą.

Góra jakiegoś przedmiotu to jego część położona wyżej od innych części.

Góra to przestrzeń znajdująca się nad jakimś punktem odniesienia, np. nad nami.

W języku potocznym słowem **góra** poprzedzamy określenie liczby lub ilości czegoś, aby podkreślić, że wskazaną liczbę lub ilość uważamy za maksymalną.

Górażę nazywamy ludzi zajmujących wysokie, kierownicze stanowiska.

(ISJP I: 471)

Ciąg *góry* jest odrębnym hasłem jedynie w USJP oraz internetowym SJP. Por.:

góry «teren, obszar pokryty górami-wzniesieniami wyraźnie odcinającymi się od otoczenia» (USJP)

góry «obszar pokryty górami» (InSJP)

2.1. W pierwszej kolejności analizie poddam wyrażenie *góra*, które słowniki współczesnego języka polskiego charakteryzują za pomocą następujących definicji:

‘wielka ilość czegoś; stos, sterta, kupa’ (SJPD)

‘duża, ogromna ilość czegoś leżąca na jednym miejscu, tworząca wysoki stos, zwał’ (SWJP)

‘znaczna ilość czegoś zebrana w jednym miejscu’ (PSWP)

‘Góra jakichś rzeczy to wiele tych rzeczy zgromadzonych razem, zwłaszcza rzuconych jedna na drugą’ (ISJP)

‘wielka ilość czegoś; stos, sterta, kupa, zwał’

fraz. pogardliwie Góra mięsa, tłuszczu, o człowieku otyłym (USJP)

‘wielka ilość czegoś’ (InSJP)

Przykładami użyc wyrażenia *góra* w tym znaczeniu są zdania w rodzaju:

- (1) *Na środku pokoju znajdowała się góra brudnych ubrań.*
- (2) *Po drugiej stronie lokalu jest góra gruzu i śmieci.*
- (3) *Dzieci bawiły się na górze piasku znajdującej się przed domem.*
- (4) *Wytworzyła się góra plotek.*
- (5) *W ostatnich dniach spadła na niego góra kłopotów.*
- (6) *Mieszkanie przypominało pobożowisko, brudna góra naczyń pochyliła się niczym krzywa wieża w Pizie.*
- (7) *Ogromna góra aluminium, uskrzydłona czterema silnikami i nafaszerowana elektroniką, ukazała się ich zdziwionym oczom.*

Omawiany ciąg jest wyrażeniem otwierającym prawostronnie miejsce walencyjne, które wypełniane jest przez rzeczowniki o określonej funkcji semantycznej w dopełniaczu. Przytoczone zdania świadczą o tym, że miej-

sce walencyjne wyżej wymienionego wyrażenia może być wypełniane przez jednostki nazywające nie tylko przedmioty, jak sugeruje ISJP (por. przytoczoną powyżej definicję)⁴, ale również substancje (to, czego nie można policzyc⁵), a także nazwy abstrakcyjne w rodzaju *plotki*, *kłopoty*. Połączenia tego typu SJPD opatruje kwalifikatorem *przenośne*.

Wyrażenie *góra czegoś* z uzupełnieniem w postaci nazwy konkretnego (przedmiotu lub substancji) pojawia się w dwóch typach kontekstów. Jednym z nich są zdania, które implikują, że *góra czegoś* denotuje obiekt materialny, por. (1)–(3), (6) i (7). Cechą charakterystyczną jednostki *góra czegoś* pojawiającej się w wyżej wymienionych zdaniach jest możliwość jej występowania w towarzystwie wyrażen liczbowych. Por.:

(8) *Władza przypomniała sobie wreszcie, po co usypano te dwie góry piachu i przyspieszono budowę wiaduktu.*

(9) *Za domem znajdują się dwie góry kamieni.*

Drugim typem kontekstów, w których pojawia się *góra czegoś*, są zdania, które implikują obiekt mentalny. Zdania te nie mają swoich odpowiedników, w których *góra czegoś* pojawiałaby się w sąsiedztwie wyrażen liczbowych, por.:

(10) *W płocki rynek – za pośrednictwem szejków – wpompowana została góra pieniędzy.*

(11) *Przesłał jej górę listów, w których wyznawał swą miłość.*

oraz

(12) **W płocki rynek – za pośrednictwem szejków – wpompowane zostały trzy góry pieniędzy.*

⁴ Z przykładów prezentowanych w ISJP, oraz w innych słownikach, wynika, że miejsce walencyjne może być wypełniane nie tylko przez nazwy przedmiotów, por. *Przeszło sypać, zelżał mróz, ale na ulicach pozostały góry śniegu i lodowe garby* (ISJP I: 471).

⁵ „Przedmioty, którym mogą być przypisywane predykaty substancjalne, podlegają charakterystyce ilościowej (por. *ilość wody, krwi, mąki*), wymaga ona użycia odpowiedniej konstrukcji syntaktycznej zawierającej oprócz predykatu substancjalnego predykat morficzny (por. np. *garnek wody, szklanka mąki, kałuża krwi*) lub predykat określający ilość lub miarę (por. *litr wody, krwi, kilogram mąki*)” (Grochowski 1992: 70).

(13) **Przesłał jej pięć gór listów, w których wyznawał swą miłość.*

W przeciwieństwie do zdań (1)–(3), (6) i (7), konteksty (10), (11) nie implikują, że odpowiednie przedmioty znajdują się w jednym miejscu i tworzą stos. Zdania te informują jedynie, że wspomnianych pieniędzy i listów jest bardzo dużo. Powyższe słowa można odnieść również do zdań z *górką czegoś*, w których miejsce walencyjne wypełniane jest przez nazwy abstrakcyjne. Por. konteksty (4), (5) oraz zdania dewiacyjne:

(14) **Wytworzyły się trzy góry plotek.*

(15) **W ostatnich dniach spadły na niego dwie góry kłopotów.*

Różnice w zakresie łączliwości leksykalnej, poświadczone przez zdania (12)–(15), nie pozwalają, w moim przekonaniu, na uznanie kontekstów (1)–(3), (6), (7) oraz zdań (4), (5), (10), (11) za realizację tej samej jednostki języka.

Ponadto dyskusyjne jest, moim zdaniem, postulowanie, że zdania w rodzaju (1)–(3), (6) i (7) implikują informację, że tego, co tworzy stos jest dużo. Informacja taka zdaje się być podstawowym sensem komunikowanym przez zdania w rodzaju (10)–(11). Por. niesprzeczne zdanie

(16) *Za domem znajduje się góra piasku, którą usypano z niewielkiej ilości piasku przywiezionej z Bałtyku.*

oraz sprzeczną wewnętrzną konstrukcję:

(17) **W płocki rynek – za pośrednictwem szejków – wpompowana została góra pieniędzy, ale nieprawda, że w płocki rynek wpompowano dużo pieniędzy.*

W świetle powyższych argumentów proponuję wyodrębnienie dwóch homonimicznych jednostek języka o postaci *górką czegoś*. Jednostka *górką czegoś*, otwiera miejsce dla wyrażen nazywających konkrety (nazw przedmiotów i substancji), a jej sens przybliżają ciągi w rodzaju ‘rzeczy bądź substancja zgromadzone w jednym miejscu (w postaci przypominającej górę)’. Miejsce jednostki *górką czegoś*₂, wypełniane może być zarówno przez nazwy konkret-

ne, jak i abstrakcyjne, a znaczenie tej jednostki oddać można w przybliżeniu za pomocą ciągu ‘wielka liczba lub ilość czegoś’.

Specyficznym przykładem użycia jednostki *góra czegoś*₁ jest zdanie (7). W uzusie spotkać można również połączenia takie, jak *góra metalu/złomu/betonu* oraz, zanotowane przez USJP, *góra mięsa, tłuszczu*, które używane są w odniesieniu do czegoś, co stanowi całość i ma określony kształt. *Tłuszcz, mięso, metal* to również nazwy substancji. Substancje, do których się te nazwy odnoszą, są bardziej spójne niż np. woda czy piasek, jednakże można je zgromadzić, mogą występować one w większej ilości. Wyrażenie *góra* z uzupełnieniem w postaci nazw takich, jak *tłuszcz, mięso, metal* nie jest odrębną jednostką języka. Osobną kwestią jest sprawa odniesienia, czyli to, że człowieka możemy nazwać *górami mięsa, tłuszczu, mięśni*, a pewnie też i *górami kości* (na tej samej zasadzie nazywa się kogoś np. *wielką beczką*), a samolot – *górami aluminium*.

2.2. Kontekstowe wystąpienia ciągu *góra* świadczą o tym, że mamy jeszcze jedną jednostkę o postaci *góra czegoś*, oznaczmy ją jako *góra czegoś*₃, por.:

(18) *Optycznie skracasz swoją fizys, wydłużając grzywkę i splaszczając górę fryzury.*

(19) *Góra sukienki ozdobiona była falbanką.*

(20) *Zerwał klamkę, ale góra drzwiczek wygięła się na zewnątrz.*

(21) *Nigdy nie została jednak wykończona góra obiektu z tak zwaną salą widowiskową.*

(22) *Górę domu wynajęliśmy turystom.*

Jednostce tej słowniki współczesnego języka polskiego przyporządkowują następujące definicje:

‘część położona wyżej niż inne, wyższa część czego, np. piętro budynku, górna warstwa atmosfery itp.’ (SJPD)

‘część czegoś znajdująca się wyżej od innych, położona ponad innymi’ (SWJP)

‘wyższa część czegoś, coś położone lub znajdujące się wyżej niż pozostałe rzeczy’ (PSWP)

‘**Góra** jakiegoś przedmiotu to jego część położona wyżej od innych części.’ (ISJP)

‘część położona wyżej niż inne, wyższa lub najwyższa część czegoś’ (USJP)

‘część położona wyżej niż inne’

‘najwyższa część czegoś’ (InSJP)

Analizowane wyrażenie również otwiera prawostronnie miejsce, które wypełnione może być przez rzeczowniki w dopełniaczu. Rzeczowniki te muszą być nazwami przedmiotów konkretnych o określonym kształcie: można wskazać ich górną (i dolną część).

Niektóre słowniki języka polskiego jako przykłady użycia wyżej wymienionej jednostki podają zdania w rodzaju:

(23) *Wysoko w górze dzwoniły skowronki.* (SJPD)

(24) *W górze przeleciał samolot.* (SWJP)

(25) *Wysoko w górze ciągnęły żurawie.* (USJP)

W ISJP tego rodzaju konteksty stanowią przykłady użycia jednostki definiowanej w następujący sposób:

‘**Góra** to przestrzeń znajdująca się nad jakimś punktem odniesienia, np. nad nami.’

Por. przykłady użycia tej jednostki zanotowane w ISJP:

(26) *Na dole jest kuchnia i salon, na górze trzy sypialnie.*

(27) *Winda jeździ do góry i na dół.*

(28) *Spoglądała ku górze na zbierające się chmury.*

(29) *Zapowiada się na pogodę: wysoko w górze latają ptaki.*

Ciąg *góra* pojawiający się w zdaniach (23)–(25) oraz w przykładach zaprezentowanych w ISJP charakteryzuje brak walencji. Przypuszczam, że zdania takie, jak (26)–(27), tak samo jak zdania (18)–(22), konstituowane są przez omawianą wyżej jednostkę *góra czegoś*₃. Za zerowanie argumentu w przypadku zdań (26)–(27) odpowiadają kontekst i/lub sytuacja, w jakich

wyrażenie zostało użyte, np. stwierdzenie, że na górze są trzy sypialnie, wypowiedziane w domu lub wtedy, gdy jest mowa o domu, nie wymaga uzupełnienia, wskazującego, że chodzi o górę domu. Taką samą prawidłowość można zaobserwować w przypadku zdań z wyrażeniem *dół*.

Jeśli chodzi o konteksty (23)–(25) i (28)–(29), to wydaje się, że w istocie możemy tu mieć do czynienia z odrębną jednostką języka. Zdania te informują bowiem o tym, że coś dzieje się w jakiejś przestrzeni, która jako taka nie może mieć dolnej i górnej części. Analiza kontekstów w rodzaju (23)–(25) i (28)–(29), a także wielu innych, nie mniej kontrowersyjnych⁶, to temat na osobną pracę. W tekście niniejszym ograniczam się jedynie do zwrócenia uwagi na istnienie problemu.

InSJP podaje dwa zbliżone znaczenia wyrażenia *góra czegoś*: ‘część położona wyżej niż inne’ i ‘najwyższa część czegoś’, które bez wątplenia da się sprowadzić do jednego znaczenia: ‘część położona wyżej niż inne’. Część przedmiotu najwyżej położona jest również częścią położoną wyżej niż inne części tego przedmiotu. Sens (informacja, czy chodzi o najwyżej położoną część przedmiotu czy też nie) dookreślany jest w pewnym sensie *ex post* i zależy od kwestii pozajęzykowych, por. naturalne zdania:

(30) *Kołnierzyk i góra bluzki były brudne.*

(30') *Góra bluzki, a dokładnie kołnierzyk, była brudna.*

To, czy kołnierzyk uznany zostanie za fragment góry bluzki, czy też za jej osobną część, jest indywidualną sprawą użytkownika języka, kwestią tego, jak postrzega on dany przedmiot.

2.3. Wyrażenie *góra* występujące w kontekstach takich, jak:

(31) *Z daleka widać było wierzchołek góry.*

⁶ Por. np. zdania w rodzaju *Kable poprowadzimy górą*, które ISJP traktuje jako przykład użycia jednostki *góra* w znaczeniu ‘przestrzeń znajdująca się nad jakimś punktem odniesienia’ (ISJP I: 471), a SJPD jako użycie jednostki *górz* (SJPD II: 1259), czy też przykłady takie, jak *Podskoczył do góry*, *Miasto pnące się kamienicami ku górze*, które SJPD uznaje za zdania, w których pojawiają się związki frazeologiczne *ku górze*, *do góry* (SJPD II: 1258), a ISJP za przykłady użycia wspomnianej wyżej jednostki *góra* (ISJP I: 471).

- (32) *Szliśmy tak długo, aż zobaczyliśmy trzy góry osnute mgłą.*
(33) *Mont Blanc nie jest ładną górą.*
(34) *Najwyższą górą w Australii jest Góra Kościuszki.*
(35) *Wdrapmy się na tę górę i krzyknijmy: do zobaczenia za rok.*
(36) *Jest tam pod grodem góra pogańska, na której stał ongiś posąg bogini Nii.*
(37) *Na górze za miastem zbudowano kościół.*
(38) *Góra ta mierzy 2500 m n.p.m.*
(39) *Góra ta mierzy 55 m n.p.m.*

definiowane jest w słownikach współczesnej polszczyzny za pomocą następujących ciągów:

‘w naukowej terminologii: wypukłość skorupy ziemskiej wysoka co najmniej 300 m nad poziomem morza i mająca budowę złożoną, powstała w wyniku działalności górotwórczej lub wulkanicznej; w znaczeniu nienaukowym: każde większe wzniesienie terenu, odcinające się od niżej położonego otoczenia’ (SJPD)

‘duże, wysokie wzniesienie terenu powstałe w wyniku procesów zachodzących w skorupie ziemskiej’ (SWJP)

‘wzniesienie terenu powstałe w wyniku tektonicznej lub wulkanicznej działalności skorupy ziemskiej’(PSWP)

‘**Góra** to fragment terenu wzniesiony wyraźnie ponad otoczenie. W liczbie mnogiej też nierówny obszar ziemi, na którym znajduje się wiele takich wzniesień’(ISJP)

‘wyniosłość skorupy ziemskiej, wzniesienie terenu odcinające się od niżej położonego otoczenia, powstałe w wyniku różnych procesów geologicznych’(USJP)

‘wyniosłość skorupy ziemskiej’(InSJP)

Wyrażenie o kształcie *góra* pojawiające się w zdaniach (31)–(39) jest jednostką, która nie otwiera miejsca walencyjnego. Kontekstów (31)–(39) nie da się zinterpretować jako zdań z użyciem jednostki *góra czegoś*, lub *góra cze-*

goś₃, z wyzerowanym argumentem⁷. Nie sposób jest wykazać, że w omawianym przypadku mamy do czynienia z tzw. polisemią systemową (por. np. Grzegorzczukowa 2001), w ramach której pewnym typom użycia wyrażenia towarzyszy wspomniane wyżej zerowanie argumentu.

Dla omawianego tutaj wyrażenia *góra* charakterystyczne jest to, że użytkownicy języka odnoszą je zarówno do obiektów, które należą do zakresu terminu *góry*, jak i do tych, które pod ten zakres nie podpadają⁸. Nie oznacza to, że mamy dwie jednostki języka o kształcie *góra* nazywające tzw. formy ukształtowania powierzchni ziemi. W zdaniach takich, jak (33)–(34) i (38) nie mamy do czynienia z użyciem innej niż w przypadku zdań (31)–(32), (35)–(37) i (39) jednostki języka. Na podstawie wiedzy o świecie (znajomość definicji terminu *góra*, wiedza, że nazwy własne *Mont Blanc* i *Góra Kościuszki* odnoszą się obiektów zwanych przez fachowców *górami*) i tylko na jej podstawie możemy wskazać różnicę między tymi dwoma typami zdań, a mianowicie możemy stwierdzić, że obiekty, o których mowa w zdaniach (33)–(34) i (38) należą również do zakresu terminu *góry*.

2.4. Informacje zawarte w USJP oraz InSJP sugerują, że status jednostki języka przypisać trzeba wyrażeniu o kształcie *góry*. Słowniki te wyodrębniają *góry* jako osobne hasło. Por. przykładowe zdania z wyrażeniem *góry*:

- (40) *Poszedł w góry, by wszystko w spokoju przemyśleć.*
- (41) *Ratownicy dostali zawiadomienie, że z gór nie wrócił Wojciech K.*
- (42) *Pierwszy raz widziałam góry, w których Janek wspina się od lat.*
- (43) *Ukryci w górach wojownicy byli nieosiągalni dla przeciwnika.*
- (44) *Polscy wspinacze spędzą w górach sierpień.*

Powyższe przykłady zestawmy ze zdaniami

⁷ Interpretacja zdań (31)–(39) jako specjalnych przykładów użycia jednostki *góra czegoś₃* nasuwać się może po lekturze słowników etymologicznych – u Brücknera znaleźć można informację, że wyrażenie *góra* pierwotnie oznaczało ‘wierzch’ (por. SE: 150–151). Podobieństwo desygnatów wyrażenia *góra* do niektórych desygnatów wyrażenia *góra czegoś₃*, może skłonić do prób interpretacji zdań (31)–(39) jako przykładów użycia wyżej wspomnianej jednostki.

⁸ Wyrażenia *góra* używa się również w odniesieniu do obiektów, które nie powstały w wyniku działalności górotwórczej i wulkanicznej, i które mierzą mniej niż 300 m n.p.m. (por. dwuczłonową definicję ze SJPD).

- (45) *Poszedł na wzgórza/pagórki znajdujące się za szpitalem.*
 (46) *Wrócił ze wzgórz/pagórków znajdujących się za szpitalem.*

oraz

- (47) *Poszedł na huštawki.*
 (48) *Wrócił z huštawek.*

które interpretować można jako

- (45') *Poszedł w miejsce, gdzie znajdują się wzgórza/pagórki.*
 (46') *Wrócił z miejsca, w którym znajdują się wzgórza/pagórki.*
 (47') *Poszedł w miejsce, gdzie znajdują się huštawki.*
 (48') *Wrócił z miejsca, w którym znajdują się huštawki.*

Przykłady takie, jak (45)–(48) są zdaniami informującymi o tym, że ktoś udał się w miejsce (lub wrócił z miejsca), w którym znajduje się kilka obiektów określonego rodzaju. Sprawdźmy, konstruując odpowiednie zdania, czy analogicznie zinterpretować można zdania (40)–(44), co świadczyłoby z kolei o tym, że ciąg *góry* pojawiający się w tych zdaniach jest wystąpieniem rzeczownika *góra* w liczbie mnogiej, a nie jednostką języka o kształcie *góry*. Por. zdania dewiacyjne:

- (49) **Poszedł na wzgórza/na pagórki/na huštawki, ale nie poszedł w miejsce, gdzie znajduje się kilka wzgórz/pagórków/huštawek.*
 (50) **Poszedł w miejsce, w którym znajdują się wzgórza/pagórki/huštawki, ale nieprawda, że poszedł na wzgórza/na pagórki/na huštawki.*

i dewiacyjne

- (51) **Był w górach, ale nie był w miejscu, gdzie znajduje się kilka gór.*

oraz poprawne

- (52) *Był w miejscu, w którym znajduje się kilka gór, ale nie był w górach.*

Zdania wewnętrznie sprzeczne (49)–(50) pokazują, że pomiędzy (45) i (45') oraz (47) i (47') zachodzi implikacja dwustronna. Sprzeczność formuły zdaniowej (51) i niesprzeczność formuły (52) świadczy o tym, że między zdaniami w rodzaju (40) a zdaniami takimi, jak *Poszedł w miejsce, w którym znajduje się kilka gór* zachodzi implikacja jednostronna. A zatem wyrażenie *góry*, użyte tak jak w zdaniach (40)–(44), znaczy coś więcej niż tylko 'miejsce, w którym znajdują się góry'.

Uwzględnivszy powyższe rozważania, proponuję, by wyrażenie *góry*, użyte tak jak w zdaniach (40)–(44), uznać za jednostkę języka.

3. Artykuł niniejszy stanowi drobny wkład w badania nad jednostkami języka fundowanymi na kształcie *góra*. Rezultatem przeprowadzonych analiz jest wyodrębnienie pięciu jednostek języka: trzech homonimicznych jednostek o postaci *góra czegoś* oraz jednostek *góra* i *góry*. Zaprezentowane analizy potwierdzają, w większości przypadków, słuszność rozstrzygnięć leksykograficznych. Przyjmując Saussure'owskie bilateralne pojęcie znaku, wyodrębnione przez słowniki znaczenia wyrażenia *góra* traktowałam jako hipotetyczne jednostki języka. Znaczenia definiowane jako 'wielka ilość czegoś zebrana w jednym miejscu', 'część położona wyżej niż inne' oraz 'wzniesienie terenu', zanotowane przez wszystkie z branych tutaj pod uwagę słowników, okazały się rzeczywistymi jednostkami języka. Wyodrębniona przeze mnie jednostka o kształcie *góry* pojawia się jako odrębne hasło jedynie w USJP oraz InSJP. Rozważania prowadzące do konstatacji, że wyrażenia oparte na segmencie graficznym *góra*, pojawiające się w zdaniach w rodzaju (1)–(7), (18)–(22), (31)–(39) oraz (40)–(44) to odrębne jednostki języka, są również pierwszym krokiem analizy semantycznej jednostki *góra*, użytej tak jak w zdaniach (31)–(39) i definiowanej przez większość słowników współczesnego języka polskiego jako 'wzniesienie terenu'.

Bibliografia

- BOGUSŁAWSKI A., 1976, O zasadach rejestracji jednostek języka, *Poradnik Językowy* 8, s. 356–364.
- BOGUSŁAWSKI A., 1988, Preliminaria gramatyki operacyjnej, *Polonica XIII*, s. 163–223.
- BOGUSŁAWSKI A., 1996, Jeszcze o delimitacji bilateralnych wielkości językowych, w: E. Rzetelska-Feleszko (red.), *Symbolae slavisticae. Dedykowane Pani Profese-*

- sor Hannie Popowskiej-Taborskiej*, Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, s. 47–55.
- GROCHOWSKI M., 1992, O metodzie wyjaśniania struktury semantycznej nazw substancji naturalnych, w: J. Siatkowski, B. Galster (red.), *Z polskich studiów slawistycznych. Seria VIII. Językoznawstwo*, Warszawa: Wydawnictwo Energeia, Komitet Słowianofilstwa i Komitet Językoznawstwa PAN, s. 69–74.
- GRZEGORCZYKOWA R., 2001, *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- INJP: *Internetowy Słownik języka polskiego PWN*, <http://sjp.pwn.pl>, [dostęp: 28.02.2012].
- ISJP: Bańko M. (red.), 2000, *Inny słownik języka polskiego*, t. I–II, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- PSWP: Zgólkowa H. (red.), 1994–2003, *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. I–L, Poznań: Wydawnictwo Kurpisz.
- SE: Brückner A., 1985, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa: Wiedza Powszechna.
- SJPD: Doroszewski W. (red.), 1958–1969, *Słownik języka polskiego*, t. I–XI, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo „Wiedza Powszechna”, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- SWJP: Dunaj B. (red.), 1996, *Słownik współczesnego języka polskiego*, Warszawa: Wydawnictwo Wilga.
- USJP: Dubisz S. (red.), 2003, *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. I–IV, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Units of Language Based on the Shape *góra*

(s u m m a r y)

The article deals with the problem of the registering the unit of language based on the shape *góra*. The author adopts the concept of the unit of language as proposed by Andrzej Bogusławski (cf. Bogusławski 1976) and she tries to find units of language containing the sequence *góra*. A number of Polish units of language were identified as a result of the analyses conducted. The author distinguishes three homony mous units of language in the form of *góra czegoś*, as well as units taking shape *góra* and *góry*.